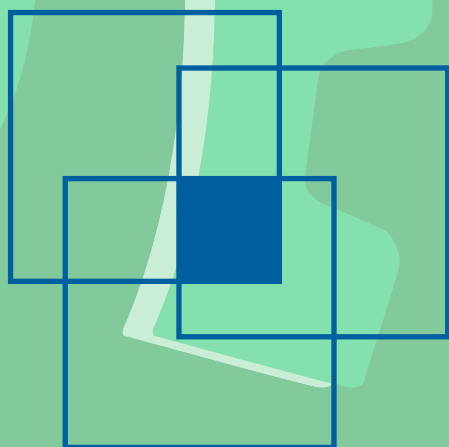

International
Labour
Organization

Kako sprečiti i eliminisati
najgore oblike dečijeg rada:

Šta mogu poslodavci da učine?

**Kako sprečiti i eliminisati najgore oblike
dečijeg rada:
Šta mogu poslodavci da učine?**

Copyright © Međunarodna organizacija rada 2010

Prvo izdanje 2010

Publikacije Međunarodne organizacije rada (ILO) uživaju zaštitu prava na osnovu Protokola 2 Univerzalne konvencije o zaštiti prava. Međutim, kratki odlomci iz ovih publikacija se mogu reprodukovati bez dozvole pod uslovom da se izvor navede. Za prava reprodukcije ili prevoda se treba obratiti Birou za publikacije (Prava i dozvole), International Labour Office, CH – 1211 Geneva 22, Switzerland (email: pubdroit@ilo.org). Međunarodna organizacija rada takve zahteve smatra dobrodošlim.

Biblioteke, institucije i drugi korisnici registrovani u udruženim organizacijama za prava reprodukovanja mogu praviti fotokopije u skladu sa dozvolama koje su im u tom cilju izdate. Za informacije o organizacijama sa pravom reprodukovanja u vašoj zemlji posetite internet stranicu www.ifrro.org.

IPEC

Kako sprečiti i eliminisati najgore oblike dečijeg rada: Šta poslodavci mogu da učine/ International Labour Office, ILO International Programme on Elimination of Child Labour (IPEC), Geneva: ILO, 2010 - 1 v.

ISBN 978-92-2-124079-2 (Print); 978-92-2-124080-8 (Web PDF)

International Labour Office; ILO International Programme on the Elimination of Child Labour
child labour / employers role / employers organization / Serbia - 13.01.2

Takođe dostupan na:

Engleskom jeziku, *How to prevent and eliminate the worst forms of child labour: What can employers do*, ISBN 978-92-2-124079-2 (Print); 978-92-2-124080-8 (Web PDF), Geneva, 2010;

Albanskom jeziku, *Si të parandalohen dhe eliminohen format më të këqija të punës së fëmijëve: Çfarë mund të bëjnë punëdhënësit*, ISBN 978-92-2-824079-5 (Print), 978-92-2-824080-1 (Web PDF), Geneva, 2010.

ILO Cataloguing in Publication Data

Zahvalnica

Ovu publikaciju je za program IPEC pripremila gđa. Drilona Emrullahu pod koordinacijom gđe. Lindita Boshtrakaj, iz kancelarije IPEC-a na Kosovu.

Vlada Italije je finansirala izradu ove publikacije ILO-a.

Nemačko federalno ministarstvo za ekonomsku saradnju i razvoj je finansiralo štampanje ove publikacije ILO-a (Projekat RER/09/51/FRG).

Ova publikacija ne iznosi stavove ili politiku Vlade Italije niti Nemačkog federalnog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj, niti uključuje trgovačke marke, komercijalne proizvode ili organizacije, što bi zahtevalo odobrenje Vlade Italije ili Vlade Nemačke.

Nazivi korišćeni u publikacijama ILO-a, koji su u saglasnosti sa praksom Ujedinjenih nacija i predstavljanje materijala unutar ovih publikacija, koji se odnosi na pravni status neke zemlje, oblasti ili teritorije, njenih vlasti ili kada je reč o promeni njenih granica, ne znači ispoljavanje mišljenja Međunarodne organizacije rada.

Odgovornost za mišljenja izneta u potpisanim člancima, studijama i drugim tekstovima snose isključivo njihovi autori, a Međunarodna organizacija rada ne stoji iza izraženog mišljenja.

Pozivanje na imena firmi, komercijalnih proizvoda i procesa ne znači da su oni priznati od Međunarodne organizacije rada, a ne pominjanje neke određene firme, komercijalnog proizvoda ili procesa ne znači njihovo ne odobravanje.

Publikacije ILO se mogu nabaviti u velikim knjižarama, lokalnim kancelarijama ILO u mnogim zemljama ili direktno od kancelarije ILO Publications International Labour Office-a, CH – 1211 Geneva 22, Switzerland. Katalozi ili spiskovi novih publikacija se mogu dobiti besplatno na gore navedenoj adresi, ili putem e-maila: pubvente@ilo.org

Posetite naš veb-sajt: www.ilo.org/ipcec

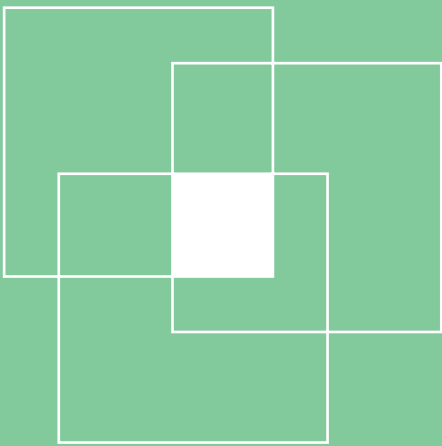
Štampano na
Uredio i pripremio za štampanje

Kosovu
Rota

SADRŽAJ

Uvod

- I. Definisane dečijeg rada
 - a. Šta je dečiji rad
 - b. Definisane lakšeg rada
 - c. Usredsređenost na najgore oblike dečijeg rada
 - d. Opasni oblici dečijeg rada
- II. Dečiji rad na Kosovu
 - a. Osnovni uzroci
 - b. Posledice dečijeg rada
 - c. Postojeći odgovor na dečiji rad
 - d. Institucionalni okvir za sprečavanje i eliminaciju NODR-a
 - e. Nastajanje pitanja za sprečavanje i eliminaciju NODR-a
- III. Socijalni dijalog na Kosovu i profil organizacija poslodavaca
 - a. Privredna komora Kosova
 - b. Kosovski poslovni savez
- IV. Zašto poslodavci i organizacije poslodavaca na Kosovu treba da budu uključeni u sprečavanje i eliminaciju NODR-a
 - a. Pridržavanje sa zakonom
 - b. Proširenje pristupa tržištu
 - c. Poboljšanje produktivnosti
 - d. Etika-činiti pravu stvar
- V. Kako poslodavci i organizacije poslodavaca na Kosovu mogu da podrže mere za sprečavanje i eliminaciju NODR-a
 - a. Kako poslodavci mogu da spreče i eliminišu najgore oblike dečijeg rada na Kosovu
 - i. Znanje o zakonskim uslovima
 - ii. Eliminisanje opasnog dečijeg rada u lancu snabdevanja
 - iii. Podrška za decu i njihove porodica
 - iv. Korišćenje kodeksa ponašanja
 - b. Uloga organizacija poslodavaca u borbi protiv najgore oblike dečijeg rada na Kosovu
 - i. Obezbeđivanje informacija i davanje saveta
 - ii. Lobiranje, organizovanje i podizanje svesti
 - iii. Obezbeđivanje programa
- VI. Šta dalje?
 - a. Analizirati situaciju u vašem poslu
 - b. Izraditi sopstvenu strategiju
- VII. Primeri dobre prakse

Uvod

Kosovo¹ oslikava i najsiromašnije i najmlađe društvo na Balkanu: 45% stanovništva živi ispod linije siromaštva i 16% u ekstremnom siromaštvu², stopa nezaposlenosti je preko 50%, i 50% stanovništva je mlađe od 25 godina. Deca su među onim koja su najviše pogođena, kod domaćinstava sa decom mlađom od 14 godina postoji 25% veća verovatnoća da žive u ekstremnom siromaštvu³. Siromaštvo primorava veliki broj dece da napuste školu i počnu da rade već sa 10 godina jer pomažu svoje porodice. Deca, uključena u najgore oblike dečijeg rada, bilo zato što su ispod zakonskog minimuma godina za prijem u radni odnos ili rade u opasnim, nezakonitim ili degradirajućim uslovima, nisu u stanju da razviju svoj potencijal u potpunosti.

Međunarodni program ILO-a za eliminaciju dečijeg rada (IPEC) radi na Kosovu od 2004. godine. Glavne aktivnosti su usredsređene na: inkorporaciju dečijeg rada u zakone i politike, podizanje kapaciteta javnih vlasti, organizacija radnika i poslodavaca, uspostavljanje i vođenje CLMS-a, direktne usluge za decu u najgorim oblicima dečijeg rada/u riziku od stupanja u najgori oblik dečijeg rada, kao i podizanje svesti.

Na osnovu iskustva IPEC-a, organizacije poslodavaca vide svoju ulogu u odnosima sa svojim članovima kao davanje glasa za pitanja nacionalnih poslodavaca i pružanje usluga koje daju vrednost njihovim poslovima. Pošto članovi organizacije dolaze iz formalnog sektora, pitanje najgorih oblika dečijeg rada generalno ne predstavlja najveću zabrinutost. Pored toga, pojedinačni poslodavci ne vide svoju ulogu u sprečavanju/borbi protiv dečijeg rada zato što se pridržavaju pravila nezapošljavanja dece ispod minimuma godina za prijem u radni odnos.

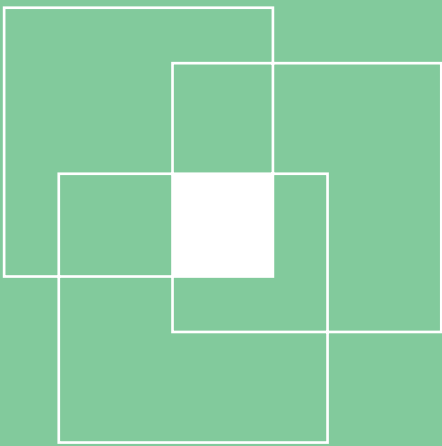
Uvažavajući to da su socijalni partneri ključni partneri u stvaranju povoljnog ambijenta za eliminaciju dečijeg rada, aktivnosti IPEC su tokom 2009. godine bile usredsređene na jačanje njihovog angažovanja u odgovoru na dečiji rad.

Brošura je pripremljena pod projektom IPEC-a Najgori oblici dečijeg rada na Kosovu, finansiranom od strane italijanske Vlade pod dopunskim računom redovnog budžeta. Pripremljena je na osnovu „Eliminacije dečijeg rada: Smernice za poslodavce“ pripremljene od strane Biro ILO-a za aktivnosti poslodavaca (ACTEMP) u saradnji sa Međunarodnom organizacijom poslodavaca (IOE) 2007. godine, u konsultaciji sa i sa aktivnim učešćem višeg rukovodstva Kosovske privredne komore (KPK) i pojedinačnim poslodavcima. Ima za cilj da pomogne poslodavcima i njihovim udruženjima da shvate i preduzmu mere protiv dečijeg rada i da služe kao smernica za praktične mere koje poslodavci i organizacije poslodavaca mogu da preduzmu u sprečavanju i eliminisanju dečijeg rada.

¹ Upućivanje na Kosovo u ovoj brošuri treba da se posmatra u smislu značenja Rezolucije SB UN 1244 (1999).

² Procena siromaštva, Svetska banka, 2005.

³ Procena siromaštva, Svetska banka, 2005

I. Definisanje dečijeg rada

a. Šta je dečiji rad

Dečiji rad je definisan kao rad koji škodi dečijem blagostanju i ometa njihovo obrazovanje, razvoj i budući život. Dečiji rad je rad koji, svojom prirodom i/ili načinom na koji se sprovodi, šteti, zloupotrebljava i eksploatiše decu i lišava decu obrazovanja.

Većina zemalja u svetu je utvrdilo minimalnu starost za rad. Mnoge zemlje su takođe definisale opasan rad u nacionalnim zakonima i zabranile su da deca obavljaju ove poslove, uključujući i decu koja su starija od minimalne starosne granice i mlađa od 18 godina, obavezujući preduzeća da se pridržavaju toga.

U skladu sa Konvencijom ILO-a o minimalnom uzrastu br. 138, zakon o radu na Kosovu zabranjuje deci mlađoj od 15 godina da rade kako bi im se omogućio završetak osnovnog obrazovanja. 18 godina je određeno kao minimalna starosna granica za rad na opasnim radnim mestima. Ovo je podržano Zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju iz 2002. godine koji garantuje pravo na osnovno obrazovanje svoj deci mlađoj od 15 godina.

b. Definisanje lakšeg rada

U skladu sa Konvencijom ILO-a o minimalnoj starosnoj granici (K 138), lakši rad je definisan **Osnovnim zakonom o radu** Kosova (2001/27) kao rad koji ne škodi zdravlju i razvoju deteta, i ne utiče na njihovo pohađanje nastave.

c. Usredsređenost na najgore oblike dečijeg rada

Delegati ILO su 1999. godine jednoglasno usvojili ILO Konvenciju o najgorim oblicima dečijeg rada (K 182) i ona pokriva svu decu do 18. godina starosti. Kao što sam naslov sugerira, Konvencija se odnosi na određene vrste poslova koju deca ne smeju da obavljaju.

Član 3. definiše ove najgore oblike kao:

- a) Sve oblike ropstva ili prakse slične ropstvu, kao što je prodaja i trgovina decom, dužničko obavezivanje i ropstvo, i prinudan i prisilan rad uključujući i prinudno ili prisilno regrutovanje dece za oružane konflikte.
- b) Korišćenje, nabavljanje ili nuđenje deteta za prostituciju, proizvodnju pornografskog materijala ili za pornografske nastupe.
- c) Korišćenje, nabavljanje ili nuđenje deteta za nedozvoljene aktivnosti, naročito za proizvodnju i trgovinu narkoticima kao što je definisano u relevantnim međunarodnim sporazumima.
- d) Rad koji, svojom prirodom ili okolnostima u kojima se vrši, škodi zdravlju, bezbednosti ili moralu dece.

Četvrta kategorija (d) se naziva opasnim dečijim radom i odnosi se na rad koji može da rezultira da dete bude ubijeno, povređeno (često trajno) ili bolesno (često trajno) kao posledica lošeg radnog mesta, bezbednosnih i zdravstvenih standarda i radnih uslova i uređenja. U nekim slučajevima, opasan rad se može pretvoriti u bezbedan poboljšanjem uslova i zaštitnih mera.

d. Opasni oblici dečijeg rada

Pošto se ekonomski, industrijski, carinski i proizvodni procesi razlikuju od mesta do mesta, član 4. ILO K 182 zahteva od svake zemlje da pripremi sopstveni spisak onoga šta čini opasan rad, u konsultaciji sa relevantnim organizacijama radnika i poslodavaca.

Administrativno uputstvo o sprečavanju i trenutnoj zabrani opasnog dečijeg rada, koje je stupilo na snagu 25. septembra 2008. godine, navodi opasne sektore i opasne stvaralačke aktivnosti koje trebaju da se zabrane kao pitanje od prioriteta na Kosovu.

Opšte aktivnosti koje su zabranjene za „decu“ (lica mlađa od 18. godina starosti) su sledeće:

- 1) Noćni rad (između 20.00 i 06.00 časova)
- 2) Povremeno dizanje i nošenje tereta na poslu težine preko 15 kg (za dečake) - 10 kg (za devojke)
- 3) Stalno dizanje i nošenje tereta na poslu težine preko 10 kg (za dečake) i preko 5 kg (za devojke)
- 4) Rad koji zahteva određenu ravnotežu
- 5) Rad pod zemljom, pod vodom i u skućenom prostoru
- 6) Rad na visini većoj od 2 m
- 7) Rad koji može da izazove narušavanje zdravlja deteta zbog izlaganja ekstremno visokim ili niskim temperaturama ili zbog izlaganja buci ili vibracijama
- 8) Izlaganje biološkim, hemijskim, fizičkim i toksičnim supstancama koje predstavljaju opasnost po zdravlje deteta i izlaganje radijaciji.

Aktivnosti koje su zabranjene za „decu“ u sledećim sektorima su:

- 1) Poljoprivredni i šumarski sektor
 - Rad sa poljoprivrednim mašinama;
 - Prskanje pesticidima;
 - Rad na berbi-vršidbi;
 - Težak fizički rad na poljima;
 - Seča drveća;
 - Rad u klanicama (klanje, lov i prodaja životinja).
- 2) Rad na ulici
 - Dečiji rad na ulici za one koji su mlađi od 15 godina je zabranjen.
 - Dečiji rad na ulici za decu između 15-18 godina starosti je zabranjen za sledeće aktivnosti:
 - o Utovar robe
 - o Čišćenje blatobrana na vozilima
 - o Ručni utovar robe
 - o Prosjačenje
- 3) Rad sa otpadnim materijalima
 - Dečiji rad u kopanju, sakupljanju i izvlačenju opasnih otpadnih materijala
- 4) Rad na eksploataciji prirodnih resursa
 - Dečiji rad u eksploataciji prirodnih dobara

II. Dečiji rad na Kosovu

a. Osnovni uzroci

Postoji mnogo razloga koji teraju decu na rad, ali je najbitniji činilac siromaštvo. Siromašne porodice teraju svoju decu da rade kako bi popunili svoje nedovoljne prihode domaćinstva. Siromaštvo je kako uzrok tako i posledica dečijeg rada. Siromaštvo i dečiji rad čine glavne komponente „slabe ekonomske ravnoteže“ na nivou porodice, zajednice i države. Dečiji rad zbog toga predstavlja ključnu polaznu tačku za smanjenje siromaštva i mere socijalne zaštite, čak i među najsiromašnijim, za koje je teško identifikovati održiva rešenja (pored direktne socijalne pomoći).

Pored siromaštva, mnogi dugi činioци doprinose pojavi dečijeg rada:

Podržavajući stav u vezi sa dečijim radom – roditelji (i nastavnici kao i društvo uopšte) mogu imati stav o dečijem radu kao delu detetovog obrazovanja, naročito kada obrazovanje ne donesi ekonomsku korist za omladinu. Roditelji takođe mogu podržati dečiji rad kao način da se deca zaštite, u regionima gde su neka deca diskriminisana i predmet nasilja u školi.

Poremećeno porodično okruženje – porodice sa samohranim roditeljima, sa bolesnim ili nesposobnim hraniocima porodice, koji su zavisni od alkohola ili narkotika, nedostatak roditeljskih veština, zlostavljanje i nasilje, dovode dete u položaj koji je podložniji dečjem radu jer će dete biti primorano da radi od strane njegovih roditelja.

Nedostatak pristupa obrazovanju – kada su neposredni i posredni troškovi obrazovanja (uključujući troškove za odeću, školski pribor i putovanje) preveliki za roditelje kako bi priuštili detetu da pohađa nastavu i/ili kada su škole geografski udaljene.

Diskriminacija – određene manjine imaju manji pristup obrazovanju ili tržištu rada i od njih se očekuje da obavljaju određene dužnosti dok su još uvek deca. Pored toga, polna podeljenost rada može primorati žene i muškarce da ograniče svoje poslovne perspektive na određeni opseg za koji nije potrebno obrazovanje već „radna praksa“ od malih nogu, uključujući i rad u kući.

Rasprostranjenost neformalnog sektora i nedostatak primenjivanja zakona – Nedostatak ugovora i prava udruženja/kolektivnih pregovora u neformalnom sektoru otežava zaštitu dece od ponižavajućih radnih uslova i identifikovanje dečijeg rada.

Visoka stopa migracije je suštinski doprinela povećanju nacionalnog prihoda. Međutim, takođe utiče i na slabljenje socijalne podrške deci, zato što državne usluge u prigradskim oblastima nisu u skladu sa prilivom ruralnih migranata.

Pogoršanje u vladavini prava je omogućilo rast sive ekonomije i ulazak korupcije u mnoge aspekte života ljudi. Ono ima direktan uticaj na a) učestalost najgorih oblika dečijeg rada koji se odnose na kriminalne aktivnosti (nedozvoljene aktivnosti, trgovina ljudima i prostitucija – kada je kriminilizovana), i b) sprovođenje relevantnih zakona i politika o dečjoj radnoj snazi.

Postkonfliktno i tranziciono okruženje je stvorilo tržište za robu, oružje i ljudska bića koje je monopolizovano od strane organizovanih kriminalnih grupa. Ono je takođe povećalo toleranciju javnosti za nedozvoljene aktivnosti.

Takođe postoji i privremeni „vakum vrednosti“ koji je zahvaljujući nadmetanju između potrošačkih navika zapadnog društva i tradicije, i ekstremnom narušavanju ličnosti doveo do

a) narušavanja porodičnih i društvenih vrednosti , i b) posledičnog povećavanja ugroženosti dece. Zbog nedostatka odgovarajućeg nadzora i brige, ulica je postala glavno područje za socijalizaciju mnoge dece.

b. Posledice dečijeg rada

Deca koja se koriste za rad i seksualnu eksploataciju su psihološki, moralno i fizički povređena. Slede podaci o tome koliko su deca pogođena različitim oblicima rada sa zdravstvene i bezbednosne tačke gledišta:⁴

- Fizičke povrede i sakaćenje su izazvani loše održavanom mašinerijom na farmama, nesreće sa mačetama na plantažama
- Trovanje pesticidima
- Nedostatak rasta preovlađuje među decom koja rade, i ona imaju tendenciju da budu niža i lakša od druge dece; ovaj nedostatak takođe utiče i na njihov život u zreloom dobu.
- Dugoročni zdravstveni problemi kao što su respiratorne bolesti, azbestoza i različite vrste raka, su česti u zemljama gde su deca primorana da rade sa opasnim hemikalijama.
- HIV/AIDS i druge polno prenosive bolesti su mnogobrojne kod dece koje su primorana na trgovinu ljudima: trudnoća, zavisnost od narkotika i mentalna oboljenja su takođe učestala kod seksualno eksploatisane dece.
- Iscrpljenost i neuhranjenost kod nerazvijene dece su rezultat obavljanja teškog fizičkog rada, dugačkog radnog vremena u nepodnošljivim uslovima i nedovoljne zarade za adekvatnu ishranu.

Rad može imati negativan uticaj na mentalni, duhovni, moralni i društveni razvoj deteta zbog:

- nesposobnosti deteta radnika da normalno pohađa školu. Ili zbog toga što ne pohađa nastavu ili je previše umorno da se usredsredi na predmete, deca uključena u dečiji rad nemaju normalno obrazovanje.
- relevantno narušavanje društvenih mreža (deca koja rade nemaju vremena da se viđaju sa prijateljima) kao i odsustvo dece koja rade iz škole ih takođe sprečava da se socijalizuju sa svojim vršnjacima i da se igraju sa njima.
- monotone i nestimulativne aktivnosti koje imaju negativan uticaj na buduću kreativnost/fleksibilnost dece; deca uključena u dečiji koja se bave trgovinom/fizičkim aktivnostima će zbog toga imati specifične i niske kvalifikacije. To im neće omogućiti da steknu potrebnu fleksibilnost i veštine za iskorišćavanje mogućnosti u njihovoj zreloj dobi.
- sve vrste maltretiranja, uključujući zapostavljanje, nedosledno i strogo tretiranje, emocionalno zlostavljanje i prinuda;

c. Postojeći odgovor na dečiji rad

Ministarstvo rada i socijalne zaštite (MRSZ) je od 2004. godine dokazalo svoju posvećenost u rešavanju problema dečijeg rada putem sledećih aktivnosti:

- 1) Potpisivanje Memoranduma o razumevanju za sprovođenje ILO međunarodnog programa za eliminaciju dečijeg rada (MPEDR) između Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara UN i ministra za rad i socijalnu zaštitu, 2005. godine;
- 2) Osnivanje Jedinice za dečiji radu MRSZ marta 2005. godine;

⁴ Fondacija ECLT, 2005, <http://www.eclt.org/about/overview.html>.

- 3) Osnivanje Kosovske komisije za sprečavanje i eliminaciju dečijeg rada (KKSEDR) odlukom premijera Kosova br. 5 / 166 od 13. decembra 2005. godine;
- 4) Osnivanje tehničke radne grupe za sistem nadgledanja dečijeg rada (SNDR) odlukom KKSEDR-a br. 01/02 od 12. juna 2006. godine;
- 5) Razvijanje profila za nadgledanje dečijeg rada, koji je KKSEDR odobrila 5. marta 2007. godine;
- 6) Izdavanje administrativnog uputstva o sprečavanju i trenutnoj zabrani opasnog dečijeg rada koje obuhvata opasne sektore i opasne stvaralačke aktivnosti koje trebaju da se zabrane kao pitanje od prioriteta na Kosovu 25. septembra 2008. godine;
- 7) Pružanje institucionalne podrške i osiguravanje aktivnog učešća javnih institucija kako na centralnom tako i na lokalnom nivou u vođenju različitih intervencija i u rešavanju problema dečijeg rada podržanom od strane ILO – MSEDRS tokom perioda od 2004-2009. godine;
- 8) Započinjanje procesa osnivanja sistema za nadgledanje dečijeg rada (SNDR) u skladu sa članom 5. ILO Konvencije br. 182, koji će služiti kao osnov za formalizaciju standardnih operativnih procedura za:
 - Identifikaciju, uklanjanje, podršku i zaštitu dece koja su uključena u najgore oblike dečijeg rada,
 - Dokumentovanje trendova dečijeg rada u specifičnim ekonomskim sektorima, i
 - Ocenjivanje uspešnosti postojećeg odgovora na dečiji rad na centralnom i lokalnom nivou, uključujući i preporuke i uputstva za konkretno delovanje i razvoj politike.

Do sada su strukture SNDR-a na centralnom nivou formirane i obučene, razvijene su alatke i SNDR-i su vođeni u šest oblasti (Priština, Prizren, Mitrovica, Obilić, Gnjilane i Glogovac). Izazovi koji su uočeni tokom pilot faze su dokumentovani i korišćeni kao naučene lekcije za planiranje ponavljanja SNDR-a širom Kosova. Plan rada za ponavljanje SNDR-a je odobrio Kosovska komisija za sprečavanje i eliminaciju dečijeg rada (KKSEDR) na svom sastanku održanom 9. februara 2010. godine i realizacija je u toku.

- 9) Izrada akcionog plana za sprečavanje i eliminaciju najgorih oblika dečijeg rada (2010-2012), za utvrđivanje vremenski postavljenih ciljeva i davanje jasnih dokaza o posvećenosti javnih vlasti u smislu odgovornosti i odvajanja budžeta za realizaciju.

d. Institucionalni okvir za sprečavanje i eliminaciju NODR-a

Međuministarska komisija za dečija prava (MKDP) je osnovana 2006. godine i istom predsedava Premijer. Preko ove komisije, Vlada Republike Kosovo ima za cilj da postigne međunarodne standarde o ljudskim pravima, da poboljša postojeće službe za decu i da garantuje da se standardi o dečijim pravima sprovedu i poštuju.

Kosovska komisija za sprečavanje i eliminaciju dečijeg rada (KKSEDR) je osnovana 2005. godine (Odluka Premijera br. 5/166 od 13. septembra 2005. godine) da nadgleda aktivnosti prevencije i eliminacije dečijeg rada na Kosovu, da pruži političke smernice za aktivnosti usmerene na eliminaciju dečijeg rada i savete u prioritetnim oblastima. KKSEDR je sastavljena od predstavnika Premijerove kancelarije za dobro upravljanje, Ministarstva rada i socijalne zaštite, Ministarstva obrazovanja, nauke i tehnologije, Ministarstva zdravlja, Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja, Ministarstva za lokalnu samoupravu, Ministarstva za

kulturu, omladinu i sport, Ministarstva pravde, Ministarstva ekonomije i finansija, Ministarstva trgovine i industrije, Ministarstva unutrašnjih poslova, Kosovske policije, Kosovskog saveza nezavisnih sindikata (KSNS), Privredne komore Kosova (PKK) i predstavnika NVO-a aktivnih u zaštiti dece.

Tehnička radna grupa (TRG) za Sistem nadzora dečijeg rada (SNDR) je uspostavljena od strane KKSEDR u junu 2006. godine, kako bi radila na pripremi kosovskog SNDR profila, koji opisuje standardne operativne procedure na centralnom i lokalnom nivou za a) zaštitu i podršku deci uključenoj u NODR i pod b) prikupljanje i upravljanje podacima o slučajevima NODR-a. SNDR profil je usvojen u martu 2007. godine od strane KKPEDR. TRG za SNDR je takođe ovlašćena da podrži, koordinira i nadgleda proces osnivanja SNDR-a na Kosovu.

Lokalni akcioni odbori (LAO) za SNDR su osnovani u šest oblasti (Priština, Prizren, Mitrovica, Obilić, Gnjilane, Glogovac) na osnovu dogovora između Ministra za rad i socijalnu zaštitu i predstavnika ciljnih opština, da koordiniraju aktivnosti SNDR-a na opštinskom nivou, uključujući a) nadzor škola/radnih mesta/podrobnosti porodica u cilju identifikacije dece uključene u dečiji rad, procene njihove situacije, upućivanje na odgovarajuće službe kao što su školovanje i razvoj veština, njihovo praćenje da bi bili sigurni da se oni nisu vratili nazad na posao i potvrda da deca pod rizikom imaju koristi od zadovoljavajuće alternative; b) dokumentovati nedostatak službi i/ili barijere za pristup službama od strane dece pod rizikom / povučene iz dečijeg rada i njihovih porodica, na osnovu određenih slučajeva, c) pregled konsolidovanih podataka o dečijem radu iz Centra za socijalni rad, d) priprema godišnjih planova za adresiranje dečijeg rada na opštinskom nivou, e) davanje preporuka za dalje postupke u jačanju lokalnog odgovora na dečiji rad i za poboljšanje socijalne politike i programa. LAO-i su sastavljeni od predstavnika opštinskih vlasti, lokalne filijale sindikata, regionalne filijale organizacija zaposlenih, udruženja nastavnika-roditelja, omladinskih centara i drugih relevantnih NVO-a aktivnih u dečjoj zaštiti.

Tehnička grupa za razvoj spiska opasnosti dečijeg rada na Kosovu je osnovana 14. decembra 2005. godine od strane KKSEDR-a da napravi nacrt Spiska ODR-a na osnovu širokih konsultacija sa socijalnim partnerima i civilnim društvom. Spisak ODR-a je usvojen od strane KKSEDR juna 2007. godine i služila je kao osnova nacrta Administrativnog uputstva o prevenciji i eliminaciji ODR-a.

Tehnička radna grupa za razvoj Strategije i Akcionog plana Kosova za prevenciju i eliminaciju NODR-a je osnovana od strane KKSEDR-a na sastanku održanom 22. maja 2009. godine, da pripremi nacrt Strategije i Nacionalnog akcionog plana, da ga predstavi KKSEDR-u za zvanično odobrenje, kao i da podrži i nadgleda njegovo sprovođenje.

Međuministarska radna grupa protiv trgovine ljudima je grupa predstavnika iz centralnih institucija, čiji je mandat da koordinira sprovođenje politike, nadgleda i izveštava o postignutim rezultatima u sprovođenju Akcionog plana Kosova protiv trgovine ljudima, kojom predse- dava zamenik ministra unutrašnjih poslova. Koordinacija postupaka na operativnom nivou je obavljena preko sledeće radne podgrupe za: a) Prevenciju trgovine ljudima, b) Zaštitu žrtava trgovine ljudima, c) Kažnjavanje zločina trgovine ljudima i d) Zaštitu dece.

e. Nastajanje pitanja za sprečavanje i eliminaciju NODR-a

Ministarstvo rada i socijalne zaštite, Kosovska komisija za prevenciju i eliminaciju dečijeg rada i Centri za socijalni rad su otkrili sledeća pitanja koja su iskrsla za prevenciju i eliminaciju NODR-a koja će tražiti dodatnu podršku:

Na centralnom nivou :

- Javne institucije su i dalje u fazi konsolidacije i slabe u određivanju socijalnih pitanja. Postoji i nedostatak odlučnosti za suzbijanje najgorih oblika dečijeg rada kroz obavezna značajna javna sredstva za ovu svrhu.
- Postoji nedostatak softvera za prikupljanje i obradu SNDR podataka (precizno razvrstane informacije o direktnim korisnicima)
- Obrazovni nastavni plan je neadekvatan za pripremu starije dece za rad i odvojen je od lokalnih potreba, vrednosti i aspiracija dece koja su pod rizikom ispadanja.
- Nedostatak usklađenog napora sa socijalnim partnerima u borbi protiv NODR-a. Iskustvo sindikata u borbi protiv Najgorih oblika dečijeg rada je još uvek ograničeno i na prečac. Poslodavci mogu učiniti više u pogledu: a) uvrštavanje dečijeg rada u svoj kodeks poslovanja – i u svojim aktivnostima i u pristupu odnosno lancu snabdevača (posebno kada njihovi sektori imaju podugovore sa preduzetnicima u sivoj ekonomiji), b) finansijskog učestvovanja u društveno odgovornim aktivnostima usmerenim ka eliminaciji dečijeg rada, c) pružanja mogućnosti zapošljavanja ugroženim porodicama. Socijalnim partnerima treba dalje jačanje da preinače opseg svojih usluga i njihovu isporuku.
- Neadekvatne veštine upravljanja znanjem koje bi pomogle da se (1) proceni uticaj i isplativost određenih intervencija i (2) prepoznaju i šire saznanja o dobroj praksi (3) potvrde nalazi dobre prakse kroz spoljne konsultacije i (4) ponove dobre prakse u dodatnim projektima velikih razmera i političkim reformama. Sistem operativnog upravljanja znanjem je potreban da obezbedi širenje i ponavljanje dobre prakse, alata i modela intervenisanja.

Na lokalnom nivou:

- Institucije uključene u zaštiti dece i nadgledanje dečijeg rada i NODR-a karakteriše nedostatak dosezanja potrebnog po razmerama problema. Ovaj nedostatak fizičkog dosezanja je zakomplikovan ograničenim mandatima istih institucija, nedostatkom koordiniranih akcija, niskim brojem kvalifikovanog osoblja, kao i ograničenim izdvajanjima za administrativne/logističke troškove da bi efikasno sproveli sve njihove funkcije (uključujući telefon, gorivo za vozila i agregate, održavanje vozila itd.). Osim toga, ograničene usluge koje su na raspolaganju na lokalnom nivou za podršku prevenciji dece koja su pod rizikom i povlačenju i reintegraciji dece uključene u NODR, predstavlja još jedan faktor ugrožavanja aktivnog učešća centara za socijalni rad i ostalih zainteresovanih strana na lokalnom nivou u identifikaciji dece uključene u dečiji rad, s obzirom da je za većinu porodica jedini prihod onaj koji je dobijen od dečijeg rada i/ili socijalne pomoći.
- Obrazovni sistem ne doprinosi socijalnom prihvatanju ugrožene dece. Nastavnici često nemaju mogućnosti da pruže višedimenzionalnu podršku deci koja su pod rizikom ili deci žrtvama NODR-a. Rad u smenama, relativno veliki broj dece u učionicama i nedostatak stručnjaka u školama (psiholozi, obrazovni specijalisti, lekari/medicinske sestre, itd) ograničava uključenost škole u ispunjavanju svoje uloge u identifikovanju, podršci, povlačenju, reintegraciji i nadgledanju dece povučene sa dečijeg rada.
- Nedostatak hitne donacije Odeljenju za socijalne usluge Centara za socijalni rad, za pokrivanje hitnih potreba korisnika do pronalaženja održivog rešenja (centar za brigu o deci, zdravstvene usluge/uključujući medicinske, putovanja, ishrana itd.);
- Nedostatak posebnog izdvajanja za Centre za socijalni rad, za pružanje: a) „bonova za ishranu“ ugroženim porodicama, b) školskog pribora i obroka za decu vraćenu na put ka obrazovanju, c) putnih troškova za decu koja moraju da putuju do i od škole ili stipendije

Kako sprečiti i eliminisati najgore oblike dečijeg rada : Šta mogu poslodavci da učine?

- za decu bivše radnike da bi se sprečilo odbacivanje škole (za porodice koje nisu ispunile kriterijume za socijalnu pomoć ili za one kojima je ova pomoć nedovoljna);
- Ograničeni broj usluga koje bi podržale prevenciju dece pod rizikom i povlačenje dece koja su uključena u NODR kao što su: a) dnevni centri kako bi se pružila emotivna podrška, socijalna rehabilitacija i obrazovni programi da bi se uhvatio korak sa zahtevima škole, b) obrazovni programi za decu iz istih grupa u školama za prevenciju odbacivanja škole i za poboljšanje pohađanje škole i stope učinka dece radnika, c) neformalne obrazovne aktivnosti, d) programi nadoknade;
- Nedostatak koordinacije i umrežavanja ključnih interesnih strana na lokalnom nivou, a posebno Centara za socijalni rad i inspektora rada, Institucija tržišta rada, školskih i zdravstvenih vlasti;
- Ograničeno učešće poslovne zajednice i društvenih organizacija u adresiranju dečijeg rada.

Osim toga, postoji potreba da se osigura da će uloga ILO-IPEC-a biti preuzeta od strane javnih vlasti. U ovom smislu, JDR i ostalim institucionalnim strukturama je potrebno dalje jačanje u ispunjavanju svojih dužnosti u iskorenjivanju NODR-a.

III. Socijalni dijalog na Kosovu i profil organizacija poslodavaca

Javne vlasti su odgovorne da obezbede stabilno okruženje za razvoj privrede, socijalni mir, i sudsku osnovu za socijalni dijalog.

U 2001. godini je osnovan tripartitni savet na osnovu Administrativnog uputstva 17/2001, kako bi se započeo proces tripartitnih konsultacija između organizacija poslodavaca, organizacija zaposlenih i vlade. Njegove nadležnosti obuhvataju: a) savetovanje vlade o socijalnoj zaštiti i ekonomskim politikama, b) podsticanje ugovora i kolektivnih ugovora na nacionalnom i lokalnom (ogranak) nivou, c) preduzimanje inicijative u sprovođenju drugih aktivnosti u radu i socijalnoj zaštiti uz saglasnost drugih učesnika.

Ministarstvo rada i socijalne zaštite je 2009. godine formiralo Socio-ekonomski savet na osnovu Vladinog rešenja br. 09/57, kojim se zamenjuje tripartitni savet.

Socio-ekonomski savet je najviša nepolitička tripartitna institucija na Kosovu sa mandatom da vodi zajedničke aktivnosti u polju socijalnih politika, ekonomije, zaštite socijalnih prava, razvoj kolektivnih pregovora i zaključivanje i sprovođenje kolektivnih ugovora.

Privredna komora Kosova (PKK) je vodeća poslovna asocijacija na Kosovu. Osnovana 1862. godine od strane Skupštine Kosova, ona je pravni zastupnik interesa poslovne zajednice na Kosovu. Privredna komora Kosova je neprofitna, nezavisna organizacija bez političke pripadnosti. Glavni cilj Komore jeste da poboljša tržišnu ekonomiju, preduzetništvo i podstiče konkurentnost između svojih članova. Ona se zalaže i zastupa najbolje interese svojeg članstva, da daje savete o započinjanju poslovanja i daje stručnu pomoć kompanijama članicama, i naročito da promovise investiranje u kosovsku privredu i njen razvoj.

Shodno zakonu o osnivanju Kosovske privredne komore⁵, članstvo u Komori je na dobrovoljnoj osnovi. KPK se sastoji od četiri glavna odeljenja, trideset udruženja i preko 15.000 registrovanih članova.

Njeni članovi deluju u različitim sektorima privrede, uključujući tehnologiju, telekomunikacije, građevinarstvo, bankarstvo i osiguranje, preradu metala, preradu drveta, proizvodnju hrane i pića, itd. Privredna komora Kosova je član Socio-ekonomskog saveta sa tri mesta.

Za više informacija pogledajte internet stranu PKK-a: www.oek-kcc.org.

Kosovski poslovni savez je osnovan 2002. godine kao nevladina organizacija na osnovu Zakona br. 03/L-134 o registraciji, NVO-a Savez predstavlja 23 udruženja i ima 150 registrovanih članova.

Kosovskim poslovnim savezom upravlja odbor direktora a rukovodi stručni tim. Njegove glavne usluge su: a) pružanje periodičnih informacija o različitim sektorima industrije prisutnim na Kosovu; b) organizovanje trgovinskih misija van Kosova kako bi se potpomogla međunarodna poslovna partnerstva za njegove članove; c) pružanje tehničke podrške za razvoj sektorskih industrija prisutnih na Kosovu, uključujući razvoj poslovnih planova, posredovanje poslovnim sastancima, objavljivanje brošura za poslovne subjekte.

⁵ Zakon br. 2004 / 7 o Privrednoj komori Kosova

Kako sprečiti i eliminisati najgore oblike dečijeg rada : **Šta mogu poslodavci da učine?**

Misija Kosovskog poslovnog saveza (KPS) jeste da ujedini sektorska udruženja i poslovne jedinice kako bi lobirao i uticao na ekonomske politike i razvoj privatnog sektora; da izgradi održivo partnerstvo sa privatnim i javnim sektorom kako bi povećao zapošljavanje, zadovoljenje potreba potrošača. KBA nudi obuku o razvoju poslovanja i integraciji Kosovske privrede u međunarodna tržišta.

Kosovski poslovni savez ima dva mesta u socio-ekonomskom savetu, kao registrovana nevladina organizacija.

Za više informacija molimo vas posetite internet stranu KPS-a: www.akb-ks.org.

IV. Zašto poslodavci i organizacije poslodavaca na Kosovu treba da budu uključeni u sprečavanju i eliminaciji NODR-a

Postoji četiri glavna razloga zašto poslodavci i organizacije poslodavaca na Kosovu treba da doprinesu sprečavanju i eliminaciji najgorih oblika dečijeg rada.

a. Pridržavanje sa zakonom

Svako preduzeće treba da bude svesno da je njegova moralna i zakonska obaveza da doprinese ovom procesu tako što će se pridržavati zakona kao i što mora da se pridržava drugih zakonskih uslova. Nepridržavanje zakona može dovesti do kazni i drugih vidova sankcija. Organizacije poslodavaca mogu da igraju važnu ulogu u savetovanju i podsticanju poslovne zajednice da deluje unutar zakona.

b. Proširenje pristupa tržištu

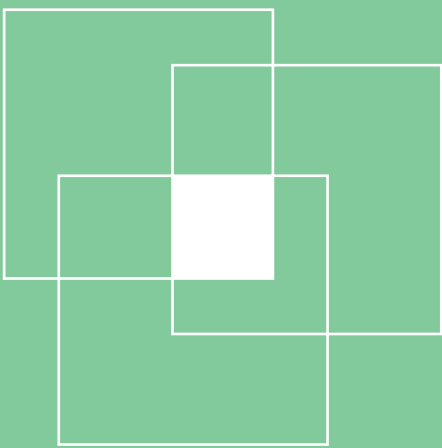
Međunarodni kupci i brendovi žele da dostignu prihvaćene međunarodne standarde rada kao i da izbegnu loš publicitet i potencijalne bojkote. Stoga, preduzeća koja žele da održe ili prošire delokrug kupaca moraju da se pobrinu da ne koriste dečiji rad. Industrijski sektori takođe mogu da izgrade reputaciju na osnovu toga što u njima nema dečijeg rada, i da reputacija bude poznata kupcima koji su onda spremniji da naručuju. Organizacija poslodavaca koja promovise eliminaciju dečijeg rada pomaže svojim članovima u pristupanju tržištu.

c. Poboljšanje produktivnosti

Preduzeća često zapošljavaju decu zato što misle da to promovise njihovu profitabilnost. Međutim, to je obično kratkoročna perspektiva. Deca imaju kratkotrajnu pažnju, manje cene kontrolu kvaliteta i imaju manje kapacitete da efikasno koriste mašine. Deca nisu fizički jaka kao odrasli. Pored toga, oni mogu lako da se povrede od teške mašinerije ili teških zadataka što, za uzvrat, povećava troškove u vezi sa zapošljavanjem i obukom novih radnika. Kao posledica toga, zapošljavanje dece vodi do većih troškova i manje produktivnosti u preduzećima na duži rok. Organizacija poslodavaca može da ohrabri eliminaciju dečijeg rada za poboljšanje poslovnog učinka svojih članova.

d. Etika – činiti pravu stvar

Vlasnik preduzeća može takođe ukazati na uticaj koji njegovo poslovanje ima na društvo, kako u smislu ekonomije tako i u socijalnom i etičkom smislu. Vlasnik doprinosi privredi svojim zapošljenjem, stvaranjem doprinosa i zapošljavanjem drugih. Vlasnik može da doprinese društvu donošenjem odluka o zapošljavanju koje omogućavaju deci da steknu obrazovanje. Za uzvrat, ta deca će zaraditi više u budućnosti, biće deo bolje obrazovane radne snage i doprineće produktivnijoj privredi. Organizacija poslodavaca može da doprinese društvu podsticanjem odluka za zapošljavanje koje omogućavaju deci da steknu obrazovanje.

V. Kako poslodavci i organizacije poslodavaca na Kosovu mogu da podrže mere za sprečavanje i eliminaciju NODR-a

a. Kako poslodavci mogu da spreče i eliminišu najgore oblike dečijeg rada na Kosovu

I. Znanje o zakonskim uslovima

Minimalni uzrast za rad: 15 godina starosti (Osnovni zakon o radu)

Maksimum radnih sati rada za decu između 15 i 18 godina: 40 sati (Osnovni zakon o radu)

Minimalni uzrast za opasan rad: 18 godina starosti (Osnovni zakon o radu)

Laki rad: kao što je definisano Zakonom o osnovnom radu

Najgori oblici dečijeg rada:

Prema ILO C182, krivični prestupi protiv dece za suđenje odraslima obuhvataju:

- 1) Posredovanje u prostituciji
- 2) Zloupotrebu dece za pornografiju
- 3) Upisivanje osoba uzrasta između petnaest i osamnaest godina u oružani sukob
- 4) Uspostavljanje ropstva, uslova sličnih ropstvu i odnose prisilnog rada
- 5) Trgovina ljudima
- 6) Zadržavanje identifikacionih dokumenata žrtava ropstva ili trgovine ljudima (stavovi od 1. do 6. Kodeksa o maloletničkom pravosuđu, br. 8/2004)
- 7) Neovlašćena proizvodnja i procesuiranje opasnih narkotika i psihotropnih supstanci iskorišćavanjem dece, ili za oštećivanje takvih osoba (kao što je definisano Krivičnim zakonom, zakon br. 03/L-002).
- 8) Opasan rad (kao što je definisano Administrativnim uputstvom br. 7/2008 o sprečavanju i eliminaciji opasnog dečijeg rada)

II. Eliminisanje opasnog dečijeg rada u lancu snabdevanja

Poboljšanje bezbednosti i zdravlja na radu

Preduzeća mogu da obezbede okruženje sa niskim rizikom stvaranjem bezbednih i zdravih radnih uslova. Otuda, pružajući mogućnost deci da rade u istom radnom okruženju i na istim zadacima ali u okruženju koje nije opasno kako ne bi oštetilo njegovom zdravlju. Kako bi se obezbedilo bezbednije i zdravije radno mesto poslodavci mogu da konsultuju medicinsko osoblje ili stručnjake za zdravstvo i bezbednost.

Sklanjanje i zaštita adolescenata od opasnih zadataka

Još jedan metod za eliminaciju opasnog dečijeg rada jeste da se zaštite od različitih zadataka ili različitih ambijenata kako bi se stvorio pogodniji rad za njihov razvoj. Za uspešnu realizaciju ove mere više rukovodstvo treba da stalno prati, kako bi sprečilo decu od prelaska u aktivnosti ili situacije sa visokim rizikom. Na primer, vlasnik ili viši rukovodilac može poslati uputstvo svojim podređenima o ovom pitanju i deca mogu da se sklone sa radnih mesta sa visokim rizikom. Međutim, nadređeni mogu biti pod pritiskom da ispune proizvodne kvote i mogu doći u iskušenje da vrata praksu dovodenja dece u takve uslove. Otuda više rukovodstvo treba da osigura da se ova mera prati i potvrđuje s vremena na vreme.

Obavestiti dobavljače o uslovima vašeg poslovanja

U interesu je preduzeća da doprinese sprečavanju opasnog rada u lancu nabavke. Međunarodni kupci postaju svakog dana sve strožiji i samo žele da kupuju od kompanija koje poštuju određene standarde. Stoga, kompanije mogu da osiguraju radne uslove bez dečijeg rada u svojim lancima nabavke obaveštavanjem svojih dobavljača da dečiji rad neće biti tolerisan i obaveštavajući ih o:

- minimalnom uzrastu za rad prema definiciji opasnih poslova
- vašim standardima kao kupca, ukoliko su oni veći od nacionalnih zakonskih standarda
- razlozima zašto dobavljači moraju da poštuju standarde koji su veći od onih koji se zahtevaju zakonom
- sporazumu o prelaznom periodu i rasporedu koraka tokom kojih će dobavljač sklanjati dečiju radnu snagu
- procedurama za praćenje
- posledicama nepridržavanja.

Napišite uslove u ugovoru

Kako bi se obezbedilo da dobavljači poštuju vaše zahteve tokom obavljanja posla sa vama, uslovi o dečijem radu mogu da se unesu u ugovor. Ugovori sa dobavljačima mogu da utvrde minimalni uzrast za zapošljavanje, opasne zadatke koje ne može da obavlja niko ispod 18 godina i sve druge radne uslove. Posledice kršenja uslova, uključujući mogući prekid ugovora, mogu da se jasno naglase da se izbegne zbrka. Iako će pojedini kupci odmah prekinuti ugovor sa dobavljačima kada otkriju kršenje, većina se opredeljuje za konstruktivno angažovanje sa dobavljačima kako bi se uspostavio program reforme.

III. Podrška za decu i njihove porodice

Zapošljavanje starije braće i sestara ili roditelja

U situaciji kada roditelj i dete rade za istog poslodavca, preduzeće može da razmotri mogućnost uvećanja plate roditelja. Sa druge strane, ako članovi porodice (roditelji, starija braća i sestre) ne rade, oni mogu da se zaposle umesto dece ili da popune upražnjena mesta.

Podržati decu u pohađanju škole

Viši rukovodioci ili vlasnici preduzeća moraju da poštuju školske časove dece i da ih ne sprečavaju u obrazovanju. Obrazovanje je vrlo važno za njihov razvoj, pa stoga ne sme ni na koji način da se zaustavlja.

Traženje NVO-a društvenih grupa ili grupa za uzajamnu podršku (štedne i kredine zadruge) koje mogu da pomognu porodicama da održavaju dohodak.

NVO-i stalno rade na tome da podržavaju i pomažu grupama ljudi koje su u nepovoljnom položaju i kojima najviše treba pomoć. Preduzeća mogu da traže pomoć i podršku od NVO-a kako bi se osigurala neka finansijska podrška porodica sa malim primanjima.

Štednja i kreditne šeme

Alternativno, poslodavac bi mogao da preduzme inicijativu da podstakne svoje radnike da uspostave štednju i šeme kredita. Takođe može da obezbeđuje ili garantuje blage zajmove (odnosno, sa niskim kamatnim stopama) svojim zaposlenim radnicima da bi pomogao plaćanje troškova obrazovanja, naročito na početku školske godine kada se plaća školarina.

IV. Korišćenje kodeksa ponašanja

An enterprise may wish to state its approach to child labour in a corporate code of conduct. Preduzeće možda želi da objavi svoj pristup dečijem radu u korporativnom kodeksu ponašanja. Kodeks ponašanja može da ima višestruke svrhe. Pored promovisanja standarda rada i uvećane produktivnosti, takav kodeks može da uveća reputaciju kompanije, privuče investitore, i olakša zapošljavanje kvalifikovanih i motivisanih radnika.

Takav kodeks, koji čini dobrovoljnu inicijativu preduzeća, može da bude ili isključivo posvećen dečijem radu ili da uključuje dečiji rad u okviru većeg kodeksa koji uključuje druga pitanja rada, društva i životne sredine.

Kodeks ponašanja koji se odnosi na dečiji rad ispunjava dva cilja: jedan unutrašnji i jedan spoljni. U pogledu unutrašnjeg aspekta putem kodeksa, svi zaposleni, ali naročito oni koji su uključeni u zapošljavanje, mogu da se upoznaju sa politikom o dečijem radu i da se podsete na nju, o procedurama za proveru u postupku zapošljavanja i o koracima koje treba preduzeti za uklanjanje dece sa posla ili mladih radnika iz opasnih uslova. Kodeks smanjuje konfuziju i čini prekršaje lakšim za uočavanje.

U pogledu spoljnog aspekta, kodeks ponašanja omogućava preduzeću da drugi ukaže da to preduzeće ne koristi dečiju radnu snagu. Ovo može da bude naročito važno u pokušaju da se osiguraju novi kupci, naročito kupci za koje usaglašenost sa međunarodnim standardima rada, uključujući standarde o dečijem radu, predstavlja važno pitanje.

Primer kodeksa ponašanja iz kompanije Body Shop:

'Ne sme se koristiti dečija radna snaga.

1. Deca se ne smeju zapošljavati kao novi radnici.
2. Kompanije moraju da donose ili učestvuju i doprinose politici i programima kojima se predviđa tranzicija sve dece za koju se utvrdi da obavljaju rad kao dečija radna snaga, da bi im se omogućilo da pohađaju i ostanu u kvalitetnom obrazovanju dok ne prestanu da budu više deca; 'dete' i 'dečiji rad' definisani su u dodacima Svrha, Principi, Program: informacije za članstvo Inicijative za etičku trgovinu.
3. Deca i mladi do 18. godina starosti ne smeju raditi u noćnim i opasnim uslovima.
4. Ova politika i procedure moraju biti u saglasnosti sa odredbama odgovarajućih standarda MOR-a.

b. Uloga organizacija poslodavaca u borbi protiv najgore oblike dečijeg rada na Kosovu

I. Obezbeđivanje informacija i davanje saveta

Da bi organizacija poslodavaca imala aktivnu ulogu u prevenciji i eliminaciji NODR-a, prvenstveno je neophodno da u okviru te organizacije postoje odgovarajući stručni kapaciteti. To znači da ona treba da imenuje osobu koja će raditi na pitanjima dečijeg rada. Da li će ova osoba posvetiti svoje puno radno vreme dečijem radu, ili će to biti jedna od nekoliko odgovornosti zavisice od broja zaposlenih u organizaciji poslodavca i od vrste pomoći koju traže njeni članovi.

Obezbeđivanje informacija

Informacije o zakonima

Organizacije poslodavaca mogu da igraju važnu ulogu u informisanju svojih članova i u obezbeđivanju relevantnih odredbi zakona koje se odnose na decu i rad. Organizacije poslo-

davaca, u koje spadaju sektorske asocijacije kao njihovi članovi, mogu da donose definicije opasnog rada za različite sektore ili neposredne članove sektorskih asocijacija.

Informacije vezane za međunarodne kupce

Organizacije poslodavaca mogu da imaju veću ulogu u informisanju članova o promenljivim stavovima prema dečijem radu. U prošlosti, kupci – veliki domaći i međunarodni – možda nisu bili upućeni u prakse dečijeg rada u svojim lancima snabdevanja, ili su ga možda prećutno tolerisali. Pažnja se uveliko uvećala tokom protekle decenije i tokom proteklih pet godina. Uslovi su stroži. Organizacije poslodavaca mogu da odigraju ulogu u razgovoru sa kupcima, pošto su obaveštene o stavovima koji se menjaju i da obaveštavaju članove o ovi promenama. Sektorske asocijacije mogu da imaju naročito važnu ulogu koju mogu da odigraju u ovom pogledu, kako dečiji rad često dobija pažnju iz sektorske perspektive. Članovi takođe treba da znaju da su uslovi međunarodnih kupaca često stroži od nacionalnog zakona.

Informacije o sertifikaciji

Vezano za informacije o sertifikaciji, članovi organizacije poslodavaca mogu da budu zainteresovani da njihovi proizvodi dobiju sertifikat da su proizvedeni bez dečijeg rada. Ovo će pomoći proizvođačima koji žele da snabdevaju međunarodne kupce. Organizacija poslodavaca može da ima svoju ulogu u obaveštavanju firmi o tome koje su vrste sertifikata moguće u njihovom sektoru – kako nacionalno tako i međunarodno – i o koristima i nedostacima za svaki od njih.

Davanje saveta

Osnovni savet od osobe za vezu iz organizacije poslodavaca

Pored obezbeđivanja informacija, organizacije poslodavaca takođe mogu da pružaju savet o načinima da se zaustavi zapošljavanje nove dece radnika; predlažu strategije za proveru starosne dobi pre zapošljavanja dece radnika na opasnim zadacima; podstiču aktivnosti kojima dohodak porodice može da se uveća; utvrđuju da li plaćanje školarina predstavlja prepreku; i pronalaze grupe koje mogu da pomognu u podršci dohotka porodice.

Razmena dobrih praksi

Preduzeća mogu dosta da nauče iz primera koje nude druga preduzeća. Ovo im omogućava da uče o tome šta stvarno daje rezultate i kako su drugi rešili slične probleme. Kao posledica toga, Organizacija poslodavaca može da igra važnu ulogu u evidentiranju primera dobre prakse među svojim članovima i širenju ovih primera među članovima.

Pomoć kod izbora partnera

Upućivanje preduzeća članova na poštovane i pouzdane partnere za saradnju u zajedničkim aktivnostima za suzbijanje dečijeg rada takođe može da predstavlja jedan od aspekata o kojima OP-i mogu da pruže savet. U mnogim slučajevima će to biti NVO-e koje mogu da daju savet preduzećima i podršku u uklanjanju dece sa posla. Preduzeća takođe mogu da žele savet o pronalaženju partnera za monitoring i akreditaciju.

Drugi partneri mogu da uključe školske odbore i asocijacije koje mogu da pomognu u zadržavanju dece zadrže u škole, različiti mediji koji mogu da pomažu u podizanju svesti, i međunarodne organizacije i donatori, naročito oni koji možda imaju projekte u blizini mesta gde se nalazi preduzeće.

Pomoć u formulisanju kodeksa ponašanja

U pogledu kodeksa ponašanja, preduzeća na Kosovu su slabo upoznata sa prednostima njegovog sastavljanja i integrisanja u rukovođenje postupcima poslovanja. Stoga, OP-i mogu da igraju važnu ulogu u savetovanju i podršci svojih članova u uspostavljanju kodeksa ponašanja i integrisanju pitanja rada dece u isti.

II. Lobiranje, organizovanje i podizanje svesti

Angažovanje sa vladom

Vlada je ključni subjekat u eliminaciji dečijeg rada zbog svog uključenja u uspostavljanje zakona o radu dece, sprovođenju tih zakona i obezbeđivanju univerzalnog i pristupačnog (ili besplatnog) obrazovanja. Stoga će saradnički odnos sa vladom omogućiti organizaciji poslodavaca da efikasno lobira u ovim oblastima javne politike. Kao prvi ključni korak, organizacija poslodavaca treba da bude uključena u pregovore o ratifikaciji konvencija ILO i UN o minimalnoj starosnoj dobi za rad, najgorim oblicima dečijeg rada i pravima deteta. Organizacija poslodavaca se angažuje sa vladom i radnicima na predstavljanju perspektive preduzeća.

Rad sa radničkim organizacijama

Dečiji rad predstavlja pitanje rada, pa će zato radničke organizacije biti ključni učesnik u dijalogu o ovom pitanju. Verovatno je da će organizacija poslodavaca raditi sa radničkom organizacijom na osnovnim aspektima o kojima se govori u prethodnom delu o vladi, naime, ratifikaciji konvencija, usvajanju zakona, sporazumu o listi opasnog rada i radu radne inspekcije. Organizacija poslodavaca i radnička organizacija će u ovom dijalogu biti u sličnom položaju sa predstavničke tačke gledišta. Odnosno, ove organizacije predstavljaju zvaničnu ekonomiju, dok je rad dece mahom prisutan u sivoj (neformalnoj) ekonomiji.

Saradnja sa NVO-a

Nevladine organizacije čine važnu grupu subjekata koji vode kampanje i podržavaju eliminaciju dečijeg rada. One su takođe raznolika grupa; neke su globalne organizacije dok druge rade prvenstveno u jednoj zemlji. Neke su otkrile i osramotile multinacionalna preduzeća, dok mnoge druge imaju konstruktivnu ulogu u radu sa preduzećima na pronalaženju rešenja za pitanja kao što su poboljšanje radnih uslova u njihovim i fabrikama njihovih snabdevača. Pored vođenja kampanja i podizanja svesti, NVO-i, naročito na lokalnom nivou, mogu da pomognu kompanijama u pronalaženju načina za sprečavanje i eliminisanje rada dece.

Podizanje svesti

Organizacija poslodavaca i njeni partneri angažuju se na dijalogu sa javnošću, u kome učestvuju roditelji, ali takođe i podižu svest ranije navedenih aktera. Javne kampanje takođe pomažu da se dosegnu preduzeća koja nisu članovi organizacije poslodavaca i koja možda rade u sivoj ekonomiji gde je problem dečijeg rada veoma prisutan. Cilj je da se uveća upoznavanje javnosti sa problemom i razlozima zbog kojih on stvara negativne dugoročne posledice za decu, njihove porodice i društvo. Ovo pomaže jačanje društvenog konsenzusa protiv dečijeg rada.

III. Obezbeđivanje programa

Preduzimanje inicijativa

Organizacija poslodavaca koja preduzima inicijativu odlučila je da dečiji rad predstavlja problem iz zakonske, moralne ili poslovne perspektive (ili sve tri). Odbor ili radnici organizacije poslodavaca mogu da postavljaju pitanje, mada podsticaj takođe može da dođe od članova. U svakom slučaju, inicijativu pokreće preduzeće, a organizacija poslodavaca se slaže da je program potreban. Organizacija poslodavaca može da podstakne svoje članove, da se prilikom popunjavanja obrazaca o članstvu obavežu da se pridržavaju četiri osnovna principa rada koje je utvrdila MOR, a koji obuhvataju slobodu udruživanja i pravo na kolektivno pregovaranje; eliminisanje prisilnog rada i najgore oblike dečijeg rada i diskriminaciju.

Pridruživanje inicijativi

Mnoge programe namenjene suzbijanju dečijeg rada inicira ILO. ILO ima strukturu tripartitne osnove, to znači da se njene aktivnosti koncentrišu na saradnju između organizacija poslodavaca i radnika i vlade. Tako će, projekti ILO tražiti uključanje organizacije poslodavaca i radnika iako će u mnogim slučajevima glavni saradnik biti Vlada. U ovim slučajevima, organizacija poslodavaca se pridružuje inicijativi koju su pokrenuli drugi.

Podrška inicijativi konstitutivne asocijacije

Poslovna asocijacija, koja je član organizacije poslodavaca, može sama da preduzme inicijativu u planiranju programa. Ovo se obično dešava kada je neki sektor pod pretnjom kupaca i potrošača zato što su zaposlena deca. Njegovi članovi su zabrinuti zbog gubitka potražnje i potencijalnog preduzeća i obraćaju se svojoj asocijaciji za pomoć.

Razvoj programa tokom vremena

Organizacija poslodavaca može vremenom poželeti razvije svoju stručnost, znanje i veze. Ona može da počne sa aktivnostima informisanja i dijaloga i da onda razvije konkretnije aktivnosti u ključnim sektorima i u vezi sa sastavnim asocijacijama.

Postepeni pristup ima dve ključne prednosti. Prvo, za organizaciju poslodavaca koja nije upoznata sa radom dece i sa ograničenim iskustvom u vođenju projekata koji ne uključuju samo njene članove, može biti teško da upravlja velikom, višestranom inicijativom koja uključuje nekoliko partnera. Velika inicijativa može da doživi veliki uspeh, ali takođe može doživeti i veliki neuspeh.

VI. Šta dalje?

a. Analizirati situaciju u vašem poslu

1. Proveriti uslove zakona o radu
 - Minimalni uzrast za zapošljavanje
 - Maksimalan broj radnih sati koje zakonski mogu da obave deca iznad ovog uzrasta
 - Minimalni uzrast za opasni rad
 - Pravne definicije lakog, opasnog i ostalih najgorih oblika dečijeg rada

2. Proveriti zahteve vašeg kupca ili standarde industrije
 - Minimalni uzrast za redovan rad, ukoliko je drugačiji od zakona
 - Minimalni uzrast za opasan rad
 - Glavni opasni vidovi rada u mojoj oblasti poslovanja definisani u delatnosti ili od strane dobavljača
 - ISO zahtevi mog kupca u vezi sa dečijim radom su
 - Drugi zahtevi mojih kupaca ili standardi industrije, u vezi sa dečijim radom

3. Proveriti dečiji rad u vašem poslu
 - Ukupan broj dece (ispod 18 godina) koja rade u mojoj firmi
 - Broj dece koja trenutno rade u mojoj firmi, a koja su ispod dozvoljenog zakonskog minimuma uzrasta za rad
 - Broj dece uzrasta do 18. godina koja rade na opasnim zadacima
 - Broj radnika čiji je uzrast teško potvrditi
 - Broj zaposlenih koji će biti definisani kao dečiji rad od strane mog dobavljača

b. Izraditi sopstvenu strategiju

Strategija će se zasnivati na ciljeve firme i opseg njenog problema u smislu dečijeg rada. Mala preduzeća možda jednostavno žele da rade u skladu sa zakonom. Srednja preduzeća možda žele da snabdevaju druge firme ili žele da se same probiju na izvozno tržište. Velika preduzeća možda žele da osiguraju svoje postojeće kupce i potrošače da ne koriste dečiji rad.

Izrada strategije za dečiji rad može pratiti proces od osam koraka kao što je naglašeno na narednoj strani.

Elementi strategije za dečiji rad

1. Analizirati situaciju
2. Izraditi strategiju (sa rasporedom sprovođenja)
3. Tri hitne akcije: zapošljavanje, opasnost i radni sati
4. Podrška blagostanja dece i domaćinstava
5. Eliminirati potrebu za dečijim radom u mojoj firmi
6. Eliminirati dečiji rad u lancu nabavke
7. Koristiti kodeks ponašanja
8. Revizija, praćenje i sertifikacija

Šta treba uraditi, a šta ne

- Konsultovati se sa drugima pre donošenja odluke o strategiji
- Nadograditi najbolje prakse individualnih kompanija
- Realno proceniti vreme i troškove strategije
- Imenovati kontakt osobu u svojoj organizaciji za pitanja koja se tiču dečijeg rada
- Razmotriti svoju ulogu prema radnicima i vladi
- Ne završavajte strategiju ranije nego što treba; neka se razvija; menja...
- Nemojte poricati u javnosti da problem postoji
- Ne ignorišite značaj međunarodnih kupaca
- Ne držite predavanja svojim članovima – bolje je da im pomognete i ubedite ih
- Ne radite na svoju glavu – nađite partnere, uključujući NVO

VII. Primeri dobre prakse

Moldavija je zemlja koja se nalazi u jugoistočnoj Evropi i koja je karakteristična po niskim primanjima, niskom nivou BDP-a i otprilike polovinom stanovništva koje živi ispod linije siromaštva. Pored toga, postoji nedostatak prilika i neadekvatne primene socijalnih politika što negativno usmerava uticaje osnovnih prava dece.

Ovaj primer je odabran jer su ekonomska situacija i pitanja dečijeg rada sa kojima se Moldavija suočava slični kosovskoj situaciji, i dovešće nas do pokazatelja kako se ova vrsta inicijative može preduzeti na Kosovu.

Nacionalni savez poslodavaca u poljoprivrednoj i prehrambenoj industriji (FNPAIA) u Moldaviji je sproveo projekat za borbu protiv dečijeg rada u poljoprivrednom sektoru Moldavije.

Analiza situacije

Postojeća situacija je karakteristična zbog činjenice da je preduzetnicima u Moldaviji nedostajalo odgovarajuće razumevanje o dečijem radu i to što je isti zanemarivan kao problem. Postojala je velika potražnja za radnom snagom za ručno obavljanje poslova u poljoprivredi i istovremeno je veliki broj moldavaca otišao da radi u inostranstvu. Kao posledica toga, veliki broj dece je uključen u opasan rad u poljoprivredi. FNPAIA je, 2005. godine, sproveo brzu procenu dečijeg rada. FNPAIA je predstavio svoje nalaze članovima Saveta FNPAIA koji se sastoji od preduzetnika iz svih udruženja članica FNPAIA iz zemlje. Nakon procene i predavljanja nalaza Savet je, 6. oktobra 2005. godine, izdao sledeću izjavu: „Deci je mesto u školi i dečiji rad treba da bude učenje“.

Strategija

- FNPAIA je uključio pitanje dečijeg rada u svoj tekući rad i obučio je postojeće osoblje o pitanjima dečijeg rada;
- Izrađen je materijal za obuku o dečijem radu;
- Formirana je mreža agenata za promenu i predavača širom zemlje koji su se zalagali za borbu protiv dečijeg rada;
- Stvoren je „pokret“ za promenu ponašanja i borbu protiv dečijeg rada;
- Uključeno je pitanje dečijeg rada u tekući rad i obučeno je postojeće osoblje o pitanjima dečijeg rada.

Rezultati i dostignuća

- Poboljšano je razumevanje pitanja dečijeg rada i znanja poslodavaca o zakonima o radu;
- Povećana je posvećenost poslodavaca za eliminaciju dečijeg rada;
- U svrhu izrade nacrtu kodeksa ponašanja su prikupljeni predlozi članova poslodavaca koji su inkorporisani u isti;
- Kodeks ponašanja je usvojen 19. decembra 2007. godine od strane saveta FNPAIA;
- Šema za praćenje kodeksa ponašanja za dečiji rad je operativna.

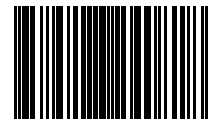
ILO
International Programme on
the Elimination of Child Labour (IPEC)

Kosovo IPEC Office
10000 Pristina, Str.Peyton Place, 16, Kosovo

Tel: +381 38 549 066, ext. 285, 255

www.ilo.org/budapest
www.ilo.org/ipec

ISBN 978-92-2-824081-8

9 789228 240818